

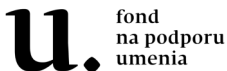
ANTON HRUBOŇ

VZDOR A KRV

Premeny politickej mytológie Andreja Hlinku

premedia

Vznik rukopisu tejto publikácie podporil z verejných zdrojov formou štipendia Fond na podporu umenia.

ANTON HRUBOŇ
VZDOR A KRV
Premeny politickej mytológie Andreja Hlinku

Recenzenti:
prof. PaedDr. Martin Pekár, PhD.
doc. Mgr. Martin Veselý, Ph.D.

Prvé vydanie
Copyright © Anton Hruboň, 2026
Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2026
ISBN 978-80-8242-519-5

OBSAH

Úvod 7

Utváranie Hlinku: Mytológia počiatkov uznaného národa 15

Zrodenie z krvi 17

Tribún ľudu z ľudu 37

Konkurenti, nepriatelia a nie-priatelia. Krátke dejiny
neúspešných alternatív 59

V mene Hlinkovom: Mytológia triumfu 85

Kotva istoty v neistote, totem slobody 87

Mesto „času bojov“ 102

Zneužitie: Politická licencia na zločiny 126

„Odhlinkovať!": Mytológia odboja 151

Prevrátené znamienka jednej rovnice 153

Krv sa krvou vymýva 165

**Obroda „duchom Hlinku“?: Mytológie nenájdenej
novej národnej identity 183**

Pátranie po pevnom bode 185

Posadnutosť telom 204

Záver (alebo Prečo je Hlinka naozaj „zvečnelý“) 225

Použité pramene a literatúra 231

Menný register 245

Ú v o d

Kráčam po černovskom cintoríne spolu s kolegami, ktorým robím súkromného sprievodcu. Vyrastal som neďaleko, doslova cez lúku a kopec, na ružomerskom sídlisku Klačno, takže v bývalej samostatnej obci, dnes časti mesta, sa orientujem nadmieru dobre. Ulice Starej Černovej mám z detstva prebrázdnené na bicykli dokonale. Hoci som históriu, ktorá sa v nich odohrala, poznal iba zbežne z dejepisu, už vtedy som cítil ich zvláštny svojráz. Staručké domčeky – niektoré ešte drevenice s typickým odorom vlhkej hliny a dreva – vo mne ako mestskom dieťaťi vzbudzovali pocit tajupľnej exotiky, akoby vystrihnutej z dávneho sveta stojaceho mimo modernizujúceho sa Ružomberka.

Cintorínom spolu s nami kráča kňaz. Dáme sa do reči a ja sa – tak trochu potmehúdsy – začínam s maskovanou zvedavosťou pýtať všetečné otázky. Na otázku, čo sa podľa neho stalo s telesnými pozostatkami najslávnejšieho miestneho rodáka Andreja Hlinku, dostávam zneistenú odpoveď. Jej vyháňavosť skrýva buď jeho rozpaky, alebo je pokusom uviesť do rozpakov mňa. Priznáva, že s určitosťou sa to nevie, no zároveň s tým ukazuje na hrob Hlinkových rodičov Márie a Andreja s nápisom: *Spočívajte v pokoji, drahé prachy*. „Ktovie,“ uvažuje nahlas, „možno pozostatky spopolnili a prach vysypali na miesto večného odpočinutia matky a otca.“ Ešte sa pýtam, čo si myslí o najnovšej knihe, ktorá o Hlinkovi vyšla. „Autor je ateista. A ateista nemôže pochopiť Hlinku ako kňaza,“ odpovedá. Ďalej debatu nerozvíjame a lúčime sa.

Černovský cintorín má – podobne ako černovské uličky – nezameniteľný *genius loci*. Jeho dominantou je Pamätník černovských martýrov, centrálna situovaná mohyla z roku 1932 postavená na počesť obetí masakry z 27. októbra 1907. Tragédia, ktorá si vyžiadala pätnásť

mŕtvych a päťdesiatdva zranených, mala pre dotváranie modernej slovenskej identity význam ďaleko presahujúci jej lokálny rámec. Slovenskému príbehu poskytla to, po čom celé generácie obrodencov a politických národovcov implicitne túžili – mýtus krvi.

V strednej Európe predstavovala preliata krv jeden zo základných stavebných kameňov moderných kolektívnych identít. Biela hora utvárala český historický naratív, séria protiruských povstaní ten poľský, revolučné roky 1848/49 zas maďarský. Černová vstúpila do tohto symbolického priestoru ako slovenský variant zakladateľskej obete.

Udalosti v Černovej vytvorili symbolický repertoár kolektívnej identity a národnému hnutiu poskytli hmatateľný mýtus, ktorý umožnil transformovať lokálnu tragédiu na mobilizačný národný naratív. Zároveň – do istej miery náhodne – naštartovali politickú kariéru Andreja Hlinku poza chotár *rózsahegyi járás*; nad rámec jedného okresu spriemyselňujúceho a rozrastajúceho sa, no stále provinčného hornouhorskeho mesta na sútoku Váhu a Revúcej, v ktorom ho v marci 1905 zvolili za farára. Až po „krvavej nedeli“ 27. októbra 1907 sa mu otvoril priestor nadregionálnej viditeľnosti. O Černovej a odvážnom kňazovi prenasledovanom za obranu národných práv zrazu písali liberálne aj katolícke periodiká v západnej, severnej i strednej Európe, rovnako slovenské emigrantské komunity v Amerike. Ozveny udalostí rezonovali naprieč monarchiou od Haliče po brehy Jadranu.

Definujúcimi prvkami, ktorými Andrej Hlinka prekročil hranice monarchie a vstúpil do širokého spoločenského povedomia, sa stali vzdor a krv. Do kolektívnej pamäti nevstúpil primárne ako kazateľ či publicista, ale ako muž vzdoru ochotný nieť osobné obete v konflikte s autoritou. Hlinka bol cez černovské udalosti fixne vnímaný ako symbol spravodlivej revolty, aj za cenu vlastného nepohodlia, strádania a straty slobody s prímiesou mučeníctva. Bez týchto zážitkov by sa nemohol stať referenčnou osou, okolo ktorej sa po roku 1938 formovali identitárne projekty jednotlivých režimov.

O Hlinkovi vyšiel celý zástup diel rôzneho charakteru a zámeru – od kvalitnej čítavej životopisnej monografie¹ cez unikátnu trilógiu

¹ HOLEC, Roman. *Andrej Hlinka. Otec národa?* Bratislava: Marenčin PT, 2019.

jeho prejavov a článkov,² obranárske biografie,³ dobové pamflety⁴ až po prehľadové životopisné brožúry.⁵ Táto kniha nemá ambíciu stať sa ďalšou klasickou biografiou, ktorá by len v rozšírenom prevedení odpovedala na otázku, aký Andrej Hlinka „naozaj bol“. Domnievam sa, že na dolepovanie koláže už odborná ani laická verejnosť v druhom štvrtstoročí 21. storočia nie je zvedavá. „Zapíňania bielych miest“, ktorým historici legitimizovali dôležitosť svojho posolania, sme si užili dosť v prvých dvoch dekádach po novembri 1989. Keďže historické remeslo predstavuje neuzavretý proces, dalo by sa týmto argumentom zakrývať donekonečna. Nevyslovená spoločenská objednávka si však žiada viac.

To podstatné o Andrejovi Hlinkovi už vieme a v zásade na tom panuje konsenzus. Hlinka bol nepochybne charizmatiký kňaz, schopný organizátor, ľudový rečník, konfliktný politik, muž pulzujúcej energie i veľkého ega, osobnosť budujúca, integrujúca i rozvracajúca. Nič z toho však samo osebe nevysvetľuje, prečo sa jeho meno stalo takou trvácnou politickou značkou a prečo ho po smrti dokázali využívať režimy, hnutia a pamäťové spoločenstvá s odlišnými, ba neraz protichodnými cieľmi. Zaujíma ma preto menej Hlinkova kariéra a viac kariéra Hlinkovej politickej mytológie – opakovane aktivovaného symbolického aparátu. Nie človek očistený od mýtov, ako sa o to viac či menej úspešne pokúšala väčšina doterajšej literatúry, ale mýtus chápaný ako príbeh, ktorý si človeka prisvojil a snažil sa ho zužitkovať pre vlastné záujmy.

Z uvedenej praxe jednotlivých režimov, strán, no aj individuálneho konania v 20. a 21. storočí vychádza motív tejto knihy. Andrej Hlinka sa ňou vinie nie ako biografický subjekt, ale ako médium, ako symbolická konštrukcia. Vychádzam z tézy, že symbióza vzdoru

² LETZ, Róbert a kol. *Andrej Hlinka: Prejavy a články I. (1893 – 1918)*. Bratislava: Post Scriptum, 2024; LETZ, Róbert a kol. *Andrej Hlinka: Prejavy a články II. 1918 – 1938. Prvý zväzok 1918 – 1926*. Bratislava: Post Scriptum, 2025; LETZ, Róbert a kol. *Andrej Hlinka: Prejavy a články II. 1918 – 1938. Druhý zväzok 1927 – 1938*. Bratislava: Post Scriptum, 2026.

³ SIDOR, Karol, VNUK, František. *Andrej Hlinka 1864 – 1938*. Bratislava: Lúč, 2008; VNUK, František. *Andrej Hlinka: Tribún slovenského národa*. Bratislava: THB, 1998.

⁴ CHÁB, Václav. *Andrej Hlinka: Život a politika*. Praha: Volná myšlenka, 1934.

⁵ BARTLOVÁ, Alena. *Andrej Hlinka*. Bratislava: Obzor, 1991.

a krvi, zosobnená v jeho postave a pretvorená do masovej politickej mobilizácie, predstavuje mimoriadne trvácnu symbolickú štruktúru slovenskej politickej predstavivosti. Pretrváva naprieč časom i režimami. Nemenná zostáva *matrica vzdoru a krvi*; mení sa jej funkcia. Politickí aktéri ju opakovane aktivujú a prepisujú ako zdroj legitimacy, taktiky i strategického sebayjadrenia.

Aby sa predišlo neskorším nedorozumeniam, hneď na úvod zdôrazňujem, že maticu (formu) vzdoru a krvi používam ako pracovný interpretačný rámec. Nevkladám do nej očakávania nad rámec užitočného pomocníka. Jej funkčnosť nemožno absolutizovať, snažiť sa ňou za každú cenu vysvetliť všetko a overovaniu platnosti matrice vzdoru a krvi otrocky podrobiť výklad či výber prameňov, ktoré by mali dodatočne potvrdiť zmysluplnosť tohto konceptu. Netvrdím, že maticou vnesenou do politickej prevádzky a úspešne stabilizovanou Andrejom Hlinkom dokážeme univerzálne zdôvodniť logiku modernej slovenskej politiky ako takej. Tvrdím však, že od vstupu masovej politiky do slovenského priestoru predstavovala významný mobilizačný zdroj pre strany a hnutia, ktoré s ňou dokázali cieľavedome pracovať.

Matricu vzdoru a krvi nepoužívam ako literárnu metaforu, ale ako opakujúci sa kultúrno-politický vzorec, ktorý aktérom umožňuje rámcovať konflikt ako morálny zápas obete proti utláčateľovi a tým mobilizovať. Cez maticu sledujem transformácie politickej mytológie spojenej s Hlinkom a skúmam jej účelnosť: do akej miery budovala vnútornú súdržnosť (ktorú politickí aktéri sami artikulovali) a do akej miery fungovala ako politická munícia proti oponentom – najprv proti židom, Čechom, evanjelikom, socialistom a demokratom (1938 – 1945), potom proti ľuďom, národnarom a katolíkom (1945/48 – 1989) a napokon proti občianskym demokratom (po roku 1989). Súbežne s využívaním proti vnútorným oponentom venujem pozornosť tomu, ako tento vzorec upevňoval symbolickú rezistenciu voči rôznym politickým centrá, ktoré boli v konkrétnych obdobiach vnímané ako zdroj ohrozenia, či už reálneho, alebo konštruovaného.

Hlinkova mytológia, definovaná Černovou 1907, preukázala výnimočnú odolnosť. Hlinka tento vzorec priamo nestvoril, no zásadne ho personifikoval a stabilizoval. Prežil jeho smrť aj režim jeho strany, ktorá „zvečnelého vodcu“ umiestnila do čela národného panteónu dokonca pred Ľudovíta Štúra a Milana Rastislava Štefánika. V reinter-

pretovanej podobe prenikol do symbolického sveta komunistického režimu. Ten síce ľudáckeho lídra bytostne nenávidel, avšak väzbu vzdoru a krvi, ktorej špirálu v kolektívnej pamäti spoločnosti roztočil práve Hlinkov príbeh jeho ústrednou rolou v udalostiach pred Černovou 1907, počas nej a po nej, sám aktívne využíval. Po porážke fašistickej Osi roku 1945, respektíve komunistickom „vítaznom februári“ 1948 zostala matrica kontinuom politickej mytológie, i keď v pozmenenom epose. Komunistická mytológia, navonok vyjadrovaná v oficiálnych oslavách, pamäťových rituáloch, ideologických deklaráciách, pamäťovom jazyku či selektívnom výklade dejín, sa od Hlinku a jeho politického dedičstva normatívne dištancovala, ale tradíciu vzdoru a krvi v transformovanej podobe naďalej systematicky zužitkúvala. Ani zmeny po roku 1989 jej odolnosť nenarušili. Vzdor a krv – už nie v doslovnom, ale odvodenom význame – sa stali zásobnicou ponovembrových vymedzení voči (staro)novým kategóriám nepriateľov. Pozoruhodné je, že ani nie tak zo strany bývalých disidentov, odmietajúcich revanš a princíp kolektívnej viny, ale najmä zo strany nacionalistických a národno-populistických síl.

Matrica sa za uplynulé storočie stala v modernej politike populárnou aj preto, lebo rámcuje jednoduché a súčasne mobilizujúce rozprávania. Hrdinské príbehy rozprávane dovnútra spoločnosti znovu a znovu nezložito inscenujú zakladateľský okamih nepoddajnej obete, ktorá vystupuje zo svojej malosti a premieňa poníženie na triumf: na performatívne gesto, ktorým bez ohľadu na následky demonštratívne pretrháva väzby poslušnosti, mení sa na rebelujúceho suveréna, prešáva byť objektom dejín a mení sa na ich subjekt. Inak povedané, už ich pasívne neprijíma, ale sama ich tvorí. S pribúdajúcim časom sa „čistý Hlinka“ stáva archaickým, neaktuálnym. Súčasné mutácie tohto vzorca sa naňho priamo neodvolávajú; v aplikovanej podobe však zostávajú jeho trvácny dedičstvom, aj temer storočie po jeho smrti.

Cieľom knihy je ukázať dynamiku tohto procesu – procesu strategického zmocnenia. Ide o strategické privlastnenie si symbolu, osobnosti, udalosti či jazyka, ktorý pôvodne vznikol v inom kontexte a jeho následné prepisovanie tak, aby slúžil aktuálnym mocenským zámerom politických aktérov. Strategické zmocnenie nie je otázkou „pravdivosti“, ale funkcie: slúži politickej mobilizácii, sebalegitimizovaniu a delegitimizovaniu protivníka. Tvrdím, že Hlinkova matrica

vzdoru a krvi nepredstavuje pevný ideologický obsah viazaný len na ľudácky tábor, ale pružný interpretačný rámec, do ktorého bolo (a je) možné vkladat' meniace sa politické významy. Jej jadro tvorí súbor motívov, ktoré sa dali v rozličných historických situáciách opakovane aktivovať a nanovo preformátovať.

Text je preto pre lepšie pochopenie usporiadaný ako chronologický sled premien jednej politickej mytológie. Prvá kapitola (*Utváranie Hlinku*) sleduje kreovanie Hlinku ako symbolu v prostredí uhorských zápasov a po vzniku Československa. Východisko tvorí černovská tragédia – udalosť, ktorá slovenskému národnému hnutiu poskytla zakladateľský mýtus krvi a Hlinkovi otvorila cestu z regionálneho ekosystému do pozície metonymie národa, teda postavy zosobňujúcej celok. Druhá kapitola (*V mene Hlinkovom*) sa venuje obdobiu autonómie a Slovenského štátu, keď sa z Hlinku po smrti stal „zvečnelý vodca“, kotva legitimacy ľudáckeho režimu, ktorý vlastnú revolučnú krv nemal a chýbajúcu zakladateľskú obeť nahrádzal staršou krvou Černovej, väznením a naratívom celoživotného urputného zápasu „za vec“. Tretia kapitola (*„Odhlinkovať!“*) skúma povojnové a komunistické „čistenie od Hlinku“: nie ako jednoduché odstránenie jedného kultu z verejného priestoru, ale ako pokus nahradiť ľudácky príbeh vzdoru a krvi novou mytológiou odboja, povstania a antifašistickej legitimacy. Posledná kapitola (*Obroda „duchom Hlinku“?*) analyzuje obdobie po roku 1989, keď sa Hlinka znovu objavuje vo verejnom priestore, no už nie ako samozrejmy základ novej identity: jeho meno sa vracia do verejného priestoru, obnovuje sa mauzóleum, zákony a slávnosti ho znovu symbolicky povyšujú do národného panteónu, avšak stratégie, akými má byť Hlinka prinavrátený do pamäti, stále rozdeľujú.

Kniha nie je ani obhajobou, ani obžalobou Andreja Hlinku. Ide poza horizont týchto insitných prístupov, ktoré sú napriek svojej obmedzenosti v prostredí slovenského politického fanklubizmu stále pomerne obľúbené a vyhľadávané. Predstavuje pokus porozumieť tomu, prečo práve Hlinkov príbeh dokázal tak vytrvalo organizovať slovenské predstavy o krivde, obeti, vzdore, uznaní, zrade a štátnosti. Politická mytológia, s ktorou text často pracuje, v našom prípade neznamená synonymum pre nepravdu v jednoduchom zmysle slova. Znamená spôsob, akým sa z udalostí, symbolov, obrazov, rituálov, miest či, ako uvidíme, aj telesných pozostatkov vytvára zrozumiteľný

príbeh kolektívu o sebe samom. Mýtus môže stáť na reálnych udalostiach, no jeho sila nespočíva v presnosti, ale v schopnosti dávať udalostiam smer, zmysel a emocionálnu energiu.

Mytológie vyjadrené v skúmanom prípade v matici vzdoru a krvi v konečnom dôsledku obvykle smerovali k dvom cieľom: k moci a ku konštruovaniu kolektívnej identity. A o to textu ide: cez mytologické rámce utvárané aktérmi rôznorodo inštrumentalizujúcimi Hlinkov „odkaz“⁶ preniknúť k mechanizmom správania, pamäťovej politiky a hodnotových konfliktov štyroch veľkých epoch slovenského 20. a 21. storočia. Ambíciou teda nie je ukázať Hlinku ako historickú postavu, ale ako opakovane rekonštruovaný symbol, prostredníctvom ktorého slovenská spoločnosť artikuluje svoje konflikty, obavy a predstavy.

Tento interpretačný rámec nechápem ako jednotný kauzálny mechanizmus. Rovnako tak kategoricky nehovorím, že neskoršie režimy a aktéri vedome nadväzovali na Hlinku. V niektorých prípadoch ide o priame privlastnenie si Hlinkovho mena a „odkazu“, v iných skôr o štruktúrnu príbuznosť politického jazyka obete, vzdoru, poníženia a legitimizovania. Mojm zámerom preto nie je zredukovať slovenskú politickú predstavivosť na jeden pôvod, ale ukázať, ako sa podobný symbolický repertoár opakovane zapínal v zápasoch o moc, pamäť a kolektívnu identitu. V širšom teoretickom zmysle nadväzujem na práce o politickom mýte, národnej obeti, symboloch porážky a nacionalizovaní utrpenia; samotný pojem však používam na pomenovanie konkrétnej slovenskej konfigurácie týchto prvkov.⁷

V slovenskom prípade dostala táto konfigurácia konkrétnu tvár,

⁶ Výraz *odkaz* v celom texte obvykle píšem v úvodzovkách. Nepoužívam ho ako označenie pevne vymedzeného súboru Hlinkových ideí, ale ako pracovný referenčný rámec, na ktorý sa v rozličných historických obdobiach odvolávali jednotlivé politické prúdy a ktorý zakaždým naplňali vlastným, dobovo podmieneným obsahom.

⁷ K širšiemu teoretickému rámcu porovnajte: BOTTICI, Chiara, CHALLAND, Benoît. *Rethinking Political Myth*. In *European Journal of Social Theory*, vol. 9, 2006, no. 3, s. 315 – 336; MARVIN, Carolyn, INGLE, David W. *Blood Sacrifice and the Nation: Totem Rituals and the American Flag*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999; MOCK, Steven J. *Symbols of Defeat in the Construction of National Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011; LIM, Jie-Hyun. *Victimhood Nationalism: History and Memory in a Global Age*. New York: Columbia University Press, 2025; CHLUP, Radek. *National Myths and Rebounding Violence*. In *Nations and Nationalism*, vol. 27, 2021, no. 4, s. 943 – 959.

konkrétne meno a konkrétny príbeh. Jej personifikáciou sa stal Andrej Hlinka a zakladajúcim okamihom Černová – udalosť, v ktorej sa vzdor spojil s krvou do mimoriadne životaschopného politického rozprávania. Nasledujúce kapitoly sledujú, ako sa tento príbeh rodil, premieňal, obracal proti svojim pôvodným nositeľom a napokon prežíval aj bez Hlinku.

Zneužitie:

POLITICKÁ LICENCIA NA ZLOČINY

S posilnením národnosocialistického smerovania slovenskej politiky od leta 1940 sa Hlinkovo meno prestalo využívať iba ako symbol štátotvorného triumfu. Čoraz častejšie fungovalo ako licencia – ako morálne a politické krytie opatrení, ktoré by bez posvätnej autority „zvečnelého vodcu“ pôsobili až príliš otvorene ako buranské násilie alebo lúpež. Nacizujúci sa ľudácky režim⁹⁷ sa už neuspokojoval s tým, že Hlinku staval na piedestál zakladateľa. Potreboval ho ako argument, ktorý premostí vzdor a krv starého národného zápasu s novými formami represie. V tejto fáze sa zrodil „argument Hlinkom“ v jeho najtemnejšej podobe: Hlinkovo meno ako paušálne alibi pre činy, ktoré s historickým Hlinkom súviseli len cez účelovo vytrhnuté slová, deformované spomienky a politickú vôľu jeho nasledovníkov.

Zastrešila sa ním najmä Hlinkova garda, nepriama pokračovateľka fašistickej Rodobrany z dvadsiatych rokov, ktorá predstavovala najradikálnejšiu pridruženú politickú organizáciu ľudáckeho režimu. V posalzburskom období sa jej vedenie v súčinnosti s prideleným nemeckým poradcom Viktorom Nagelerom usilovalo pretvoriť HG podľa vzoru SS – štrukturálne i ideologicky.⁹⁸ Podobne Hlinkova

⁹⁷ K nacizácii ľudáckeho režimu: HRUBOŇ, Anton. Slovenský fašizmus. In HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský. Korene, podoby a reflexie fašizmu (1919 – 1945)*. Bratislava: Premedia, 2021, s. 100 – 155.

⁹⁸ Základný prehľad posalzburských pokusov o nacizáciu HG sumarizuje SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda 1938 – 1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009, s. 269 – 287.

mládež (HM), formálne nadväzujúca na prvorepublikový katolícky skauting, čoraz väčšmi poškľoľovala po nových družbách hlboko za horizontom kresťanského nacionalizmu.⁹⁹ K jej najbližším partnerom patrila nemecká *Hitlerjugend*, talianska GIL (*Gioventù Italiana del Littorio*) a chorvátska *Ustaška mladež*, všetko organizácie formujúce deti a dorast v duchu revolučného fašizmu, v ktorých bolo kresťanstvo nanajvýš dekoratívnym prvkom.¹⁰⁰

Hoci Andrej Hlinka nikdy otvorene nevyjadril sympatie k nacizmu a zastával k nemu skôr čiastočne pohrdavé, čiastočne nedôverčivé stanovisko,¹⁰¹ projektanti posalzburského Slovenska ním radi zaštitovali nové národnosocialistické pomery. Alexander Mach ho vo svojich prostorekejších chvíľach pasoval spoločne so Štefánikom za kovaného národného socialistu.¹⁰² Udomácnili sa heslá „Hitler – Hlinka, jedna linka“ a „Duch Hlinkov, metódy Hitlerove“.¹⁰³ Prore-

⁹⁹ Filozof Štefan Polakovič sa víziu z jeho pohľadu žiaduceho ideologického profilovania nového štátu a režimu pokúsil premietnuť do konceptu kresťanského totalitarizmu. Koncept, rozvinutý v Polakovičovej knihe *K základom slovenského štátu* (1939), sa však v politickej praxi uplatnil iba v obmedzenej miere (LENČEŠOVÁ, Michaela. *Ludácky mozog. Štefan Polakovič a slovenský politický katolicizmus*. Bratislava: Paradigma Publishing, 2025, s. 33 – 52). Kresťanský nacionalizmus, s ktorým pracuje historiografia, nebol koherentnou ideológiou, ale skôr politologickým rámcom. Historička Hana Kubátová ho zhodnotila ako „ideologický rámec, ktorý mocenské štruktúry využívali na budovanie nových inštitúcií a zavádzanie nového poriadku“. KUBÁTOVÁ, Hana. *Kde líšky dávajú dobrú noc. Kresťanský nacionalizmus a holokaust na Slovensku*. Bratislava: N Press, 2025, s. 37.

¹⁰⁰ MILLA, Michal. *Hlinkova mládež 1938 – 1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008, s. 110 – 130. Pre porovnanie, viac ku konceptu „nového človeka“ vo fašistickom Taliansku: DAGNINO, Jorge. The Myth of the New Man in Italian Fascist Ideology. In *Fascism*, vol. 5, 2016, no. 2, s. 130 – 148.

¹⁰¹ Ako zhodnotil Valerián Bystrický, vedúci predstavitelia HSLS na čele s Hlinkom v druhej polovici tridsiatych rokov síce z rôznych dôvodov deklarovali výhrady voči národnému socializmu, postupne však čoraz viac rešpektovali rastúci mocenský vplyv nacistického Nemecka. Dôležitým momentom bolo podvolenie sa cirkvi v Rakúsku, kde kardinál Theodor Innitzer spolu s viacerými biskupmi vyjadril súhlasné stanovisko s anšlusom a vyjadril podporu režimu NSDAP. BYSTRICKÝ, Zahraničnopolitické súvislosti, s. 55.

¹⁰² MACHO, Peter. *Milan Rastislav Štefánik ako symbol*. Bratislava: VEDA, 2019, s. 202 – 204.

¹⁰³ TUKA, Vojtech. *Slovenský národný socializmus*. Bratislava: Generálny sekretariát Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, 1940, s. 17.

žimný filozof Štefan Polakovič síce upozorňoval, že v tejto dualite má Hlinka predstavovať kresťanský pól novej doby,¹⁰⁴ no prelínajúci sa kontext radikalizovania, arizácií a protižidovskej politiky tento výklad v praxi sploštil. Pre nemalú časť spoločnosti Hlinkovo meno neslúžilo na rozlišovanie medzi kresťanským nacionalizmom a národnosocialistickou revolučnou očístou, ale skôr na upokojuvanie svedomia. Tam, kde sa otvárala možnosť majetkového prospechu alebo sociálneho vzostupu, prispôsobený „odkaz zvečnelého vodcu“ pomáhal premeniť pochybnú korisť na spravodlivé zadost'učinenie, bolestné za vytrpené krivdy.

Stratégia prekrývať drakonické protižidovské opatrenia „národnými záujmami“ a „naplnením poslania predkov“ sledovala jediný cieľ: odstrániť posledné morálne zábrany a v očiach prorežimnej, prípadne aspoň režimu lojálnej verejnosti obhájiť politiku smerujúcu ku genocídneho vyústeniu. Hlinkovo meno v tejto súvislosti (opätovne) poslúžilo ako dymová clona. Krátko pred prijatím tzv. Židovského kódexu 9. septembra 1941 prednosta Ústredne štátnej bezpečnosti (ÚŠB) inštruoval vedúcich štátnych úradov, aby vyostrujúcu sa represiu voči židovskej menšine interpretovali nasledovne: „Predpisy treba vysvetľovať v duchu novej doby a v duchu boja proti židom a židobolševizmu v duchu zásad Hlinkových a podľa smerníc daných p. prezidentom republiky Dr. Jozefom Tisom a prevádzkať ich podľa národnosocialistických myšlienok, hlásaných p. predsedom vlády Dr. Tukom.“¹⁰⁵ Hlinkovo meno tu fungovalo ako všestraný zdôvodňovací nástroj – flexibilný, manipulovateľný a predovšetkým odklonený od historickej reality.

„Argument Hlinkom“ sa najbrutálnejšie prejavil v apológii deportácií, ktoré sa rozbehli už nasledujúcu jar. Andrej Hlinka sa v januári 1943 nechcene „objavil“ na prvom zasadnutí Štátnej rady, poradného orgánu prezidenta republiky. V druhom bode programu vystúpil prednosta XIV. oddelenia ministerstva vnútra Anton Vašek. Tento technokrat protižidovských opatrení a deportácií vo svojom rozsiahlom

¹⁰⁴ POLAKOVIČ, Štefan. Slovenský národný socializmus. Jeho nevyhnutnosť a ráz. In *Slovenské pohľady*, roč. 65, 1940, č. 11, s. 621.

¹⁰⁵ ŠA Bratislava, f. ŽB III., šk. 12, č. j. 29532/3a-1941. Obežník prednostu ÚŠB o protižidovských opatreniach, 28. 8. 1941.

referáte bilancoval prvú vlnu transportov židov z roku 1942. Podobne ako prednosta ÚŠB ju zaobalil do domnelého „naplňania odkazu“ Andreja Hlinku a Martina Rázusa: „Dôsledné odžidovčenie Slovenska robíme v duchu politických odkazov týchto našich popredných národných dejateľov. Andrej Hlinka i pri riešení židovského problému je nám smerodajnou autoritou. My, jeho odchovanci a politickí žiaci, ktorí sme mali tú česť bojovať s naším vodcom v autonomistickom boji a prijímať jeho politické smernice, sme si vedomí toho, že boj o Slovenský štát, o obnovenie slovenskej štátnosti, bol nerozlučne spätý s bojom proti židovstvu (...) Dnes plníme politický odkaz slovenských pokolení. Pri veľkých prejavoch v dobe po 6. X. 1938 v Košiciach a obzvlášť v Trenčíne prirovnal náš minister vnútra a hlavný veliteľ HG Šaňo Mach Židov ku krvavým fľakom na mape Slovenska. Z tohto hľadiska nášho nazerania na židovstvo na Slovensku plníme odkaz Hlinkov a Rázusov...“¹⁰⁶

Vaškova formulácia je pre mechanizmus zneužitia modelová. Nešlo v nej iba o antisemitskú argumentáciu, ale o prepis celej dovtedajšej Hlinkovej politickej mytológie. Vzдор voči mocenskému centru, pôvodne rámcovaný ako etický zápas ponižovaného národa za uznanie, sa zmenil na ospravedlnenie štátom organizovaného násillia voči menšine. Krv, ktorá v černovskej pamäti reprezentovala nevinnú obeť, propaganda preložila do jazyka očisty od „krvavých fľakov“. Starý mýtus utrpenia sa obrátil proti novým obetiam. Režim tým dosiahol najvyšší stupeň morálneho prevrátania vlastnej zakladateľskej legendy.

Politicky účelová aktualizácia Hlinku, ktorý už nemohol prehovoriť, si našla svoje miesto aj na stránkach národnosocialistickej revue *Náš boj*. Redakčný kruh gardistických ultraradikálov stotožňoval „dedičstvo ducha“ Hlinku a Rázusa so „slovenskými bojovníkmi národného socializmu“, ako v jednom z burcujúcich článkov počas vrcholiacich deportácií napísal literát Stanislav Mečiar.¹⁰⁷ „Nášbojisti“ zaobalovali transporty do hávu spoločenskej akceptovateľnosti selektívne vytrhnutými Hlinkovými antisemitskými výroky zbavenými kontextu,

¹⁰⁶ SNA Bratislava, f. Kancelária prezidenta republiky, šk. 172, č. j. 41/43. Referát Antona Vaška o riešení židovskej otázky na Slovensku, 29. 1. 1943.

¹⁰⁷ MEČIAR, Stanislav. Európska orientácia Slovenska. In *Náš boj*, roč. 1, 15. 9. 1942, č. 1, s. 6.

a to dokonca v čase, keď už prenikali prvé správy o skutočnom osude deportovaných. Nie náhodou, ale práve preto len jedno číslo pred publikovaním Hlinkovho výroku „Žid ostane židom, trebárs tisíc biskupov ho pokrstí, nie jeden...“ vyšiel v *Našom boji* zvrátený článok o tom, ako sa vraj židia majú „v novej vlasti“ dobre a svojou prácou „svoje dopomáhajú k víťazstvu národného socializmu v novej Európe“.¹⁰⁸

„Argument Hlinkom“ neslúžil iba na propagandistické zdôvodňovanie holokaustu pred verejnosťou v celoštátnych médiách a vnútornom kruhu HSLŠ. Uplatňoval sa aj na lokálnej úrovni protižidovských opatrení, kde sa stretávala mytológia s každodennou korisťou. Po zásahoch do majetkových práv formou arizácií zacielili úrady na nehnuteľnosti obývané židmi. Mnohé mestá na Slovensku trpeli bytovou krízou. V tejto situácii sa nariadenia Ústredného hospodárskeho úradu (ÚHÚ) na vysídlenie židov z verejných priestranstiev pomenovaných po predstaviteľoch národného hnutia a „novej Európy“ stali vítanou výpomocou jej riešenia.

Augustín Morávek, prednosta ÚHÚ zodpovedný za riadenie arizačného procesu, sa osobne angažoval v treťom najväčšom meste Prešove, metropole východu, kde bol podiel židovského obyvateľstva až šesťnásťpercentný. Koncom novembra 1940 vydal nariadenie, podľa ktorého sa židom i nežidovským manželom, respektíve manželkám zakazovalo najímať si byty na Ulici Andreja Hlinku, pričom tí, ktorí ich už užívali, ich museli vyprázdniť do 31. decembra toho istého roku.¹⁰⁹ Morávkovo nariadenie nadväzovalo na výsledky porady o arizačnej a bytovej otázke z 21. novembra 1940, kde so súhlasným postojom kolégia k takémuto riešeniu vystúpil župan Šarišsko-zemplínskej župy Andrej Dudáš.¹¹⁰

Možno inšpirovaný zdarnou „očisťovacou“ akciou v Prešove podobný návrh predniesol 3. decembra 1940 žilinský okresný veliteľ HG

¹⁰⁸ Ako žijú Židia v novej vlasti. In *Náš boj*, roč. 1, 1. 10. 1942, č. 2, s. 47 – 48.

¹⁰⁹ SNA Bratislava, f. Ústredný hospodársky úrad (ÚHÚ), šk. 2, č. j. 632/1940. Vyhláška prednostu ÚHÚ Augustína Morávka o zákaze bývania Židov na Ulici Andreja Hlinku v Prešove, 28. 11. 1940; tiež TOKÁROVÁ, Zuzana. *Slovenský štát. Režim medzi teóriou a politickou praxou*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, s. 197 – 198.

¹¹⁰ SNA Bratislava, f. ÚHÚ, šk. 3, č. j. 661/1940. Porada v Prešove – arizačná a bytová otázka, 21. 11. 1940.

Vojtech Závodský. Vystaňovanie židov sa malo vzťahovať na byty na Hlinkovej ulici, v Hlinkovom sade, na Štefánikovej ulici a Ulici Adolfa Hitlera.¹¹¹ Požiadavky „zdola“ z celého Slovenska exponenciálne pribúdali, až Morávek rozšíril povinnosť vystaňovať sa z predmetných nehnuteľností na celé územie republiky najneskôr do 31. marca 1941.¹¹²

Netreba podrobnejšie rozoberať motivácie zaberania židovských nehnuteľností „árijskymi“. Byty na uliciach pomenovaných po Hlinkovi, Štefánikovi, Štúrovi, Tisovi či Hitlerovi sa obvykle nachádzali v samom centre miest a patrili k tým najlukratívnejším. Toponymická politika HSLS sa bez väčších rozpakov spojila s oportunistom a sociálnym apetítom časti väčšinovej populácie po inak ťažko dosiahnuteľnej exkluzivite. Spoločne utvorili obojstranne výhodný obchod: zvýšenie životného komfortu výmenou za konformitu. Hlinkovo meno sa v takomto použití menilo na sprostredkovateľa očisty a koristi v jednom.

Hlinkov kult sa s pribúdajúcim časom dostával do zvláštneho protirečenia. Čím väčší ho režim využíval, tým viac ho symbolicky kastroval. Tradičné kanonizovanie sviatkov spojených s jeho osobou (výročie narodenia 27. septembra, výročie úmrtia 16. augusta či výročie prenesenia pozostatkov do mauzólea) sa verejnosti zunovalo. Klesajúce nadšenie pre politiku HSLS, ktorá nedokázala naplniť svoje veľikášske sľuby z budovateľského obdobia štátu, sa zákonite odrážalo v nezájme o praktizované festivity. Oslavná politická liturgia sa postupne menila na vyprázdňujúci sa rituál, ktorý už nedokázal dostatočne mobilizovať ani presvedčených stúpencov.

S krízou na východnom fronte sa vytrácal zápal pre oslavy 14. marca, nehovoriac o oslavách cudzích sviatkov. Župný tajomník HSLS v Bratislave Jozef Pätoprstý v apríli 1942, teda stále relatívne na vrchole sily fašistickej Osi, karhal šéfa prezídia župného úradu, že úradníci sú leniví a zanedbávajú svoje stranícke povinnosti, medzi ktoré zaradoval zautomatizovanú účasť na manifestácii pri príležitosti

¹¹¹ SNA Bratislava, f. ÚHÚ, šk. 3, č. j. 711/1940. Vyprázdnenie ulíc obývaných Židmi v Žiline, 3. 12. 1940.

¹¹² SNA Bratislava, f. ÚHÚ, šk. 3, č. j. 824/1940. Vyhláška ohľadom zákazu Židom bývať na Ulici Andreja Hlinku a Adolfa Hitlera, 14. 12. 1940.